

**1923-1950 Dönemi Basımında VATAN-TAN Gazeteleri ve
AHMET EMİN YALMAN**

Öğr. Gör. Nuri M. İNUĞUR
MARAMARA ÜNİVERSİTESİ
İletişim Fakültesi

"Dalkavuklara ve gurura kendinizi kaptırmayınız. Tek bir insanın kudretinin bir hududu olduğunu, bilenlere danışmadan ve işbirliğine razı olmadan sonuç almağa imkan bulunmadığını unutmayınız.

AHMET EMİN YALMAN

I- VATAN GAZETESİNİN YAYINLANMASI:

22 Ekim 1917 günü Mehmet Asım'la beraber ve ikiyüzellişer lira sermaye koyarak (VAKİT) gazetesini⁽¹⁾ çıkaran Ahmet Emin, 1923 yılında Ahmet Şükrü ve Enis Tahsin ile birlikte ve onbeş bin lira sermaye temin ederek (Vatan) gazetesini yayınlamıştır.

26 Mart 1923 günü ilk sayısı yayınlanan (VATAN) da Ahmet Emin'in kaleminden çıkan şu satırlar, gazetenin amacını ve savunacağı ilkeleri belirlemektedir:

"Biz daima doğruya doğru, eğriye eğri diyeceğiz. Ne bir menfaat düşüncesi, ne de korku gibi bir sebep, bizi gerçek saydığımız kanaatlerden fedakarlık etmeye sürüklemeyecektir. (VATAN) memleketlerini ve gazetecilik mesleğini çok sevenlerin kurduğu bir gazetedir, bir ticaret kuruluşu değildir. Makale ve haber sütunlarımız daima temiz kalacaktır. Bu sütünlara ücretle veya herhangi bir nevi baskı ve tesir ile hiç yazı giremeyecektir. Ücretli ilan sütunları ile diğer sütunlar arasında hiçbir ilişki bulunmayacaktır. "

Almanya'dan getirilen yeni bir rotatif makine sayesinde (VATAN) kısa süre-

de İstanbul'un en canlı gazetesi haline gelmiştir. Ahmet Emin'in yetmişaltı gün tefrika edilen Malta Hatıraları ve baş yazıları, Ahmet Şükrü'nün canlı röportajları, Enis Tahsin'in titiz ve dikkatli yazı işleri şefliği, Mehmet Rifat'ın başarılı yöneticiliği sayesinde (VATAN) okuyucuların ilgisini çeken bir gazete kimliğine kavuşmuştur.

1923 yılının son günlerinde İstanbul gazetelerinin aşırı tenkitçi yazılarına karşılık Ankara Hükümet çevrelerinde hüküm süren kızgınlık, basın hakkında bazı şüphelerin belirmesine neden olmuş, bu nedenle İstanbul'da görevlendirilen İstiklal Mahkemesince (TANİN) başyazarı Hüseyin Cahit, (IKDAM) sahibi Ahmet Cevdet, (TEVHİD-İ EFKAR) başyazarı Ebuzziya Velid ile sorumlu müdürlerin gözaltına alınmaları, Ahmet Emin'in, 10 Aralık 1923 günlü (VATAN) da şu satırları yazmasına sebep olmuştur.

"Zor görevler karşısında bulunan İdare şeklimizi kesin surette düzenlemekle uğraşan, bundan dolayı eleştirilere uğrayan hükümetin Ağa Han ile Emir Ali'nin mektuplarına kızması pek tabiidir. Fakat üç gazetecinin bu işteki mes'uliyetine gelince Hüseyin Cahit, Velid ve Ahmet Cevdet Beyler gibi adamların İngiliz entrikalarına alet olabileceklerini kimse aklına getiremez".

Mahkemece Ağa Han'ın mektubunun yayınlanması bir suç olmakla beraber olayda kasıt bulunmadığı gerekçesiyle, gazetecilerin beraatine karar verilmiştir.

6 Mart 1925 Cuma günü, Takrir-i Sükun Kanununun 1. maddesine dayanılarak, Bakanlar Kurulu Kararı ile altı gazete, (TEVHİD-İ EFKAR), (SON TELGRAF), (İSTIKLAL), (SEBİLÜRREŞAT), (AYDINLIK) ve (ORAK-ÇEKİÇ) kapatılmıştır. Ayrıca Adana'da çıkan (SAVHA) ile Trabzon'da çıkan (İSTIKLAL) gazeteleri de kapatılanlar arasındadır. Büyük Millet Meclisinin 7 Mart 1925 günlü toplantısında Ankara İstiklal Mahkemesinin kurulmasına karar verilmiş, iki gün sonra İzmir'de çıkan (SEDAYI HAK), Trabzon'da çıkan (İSTIKBAL) ve (KAHKAHA) ile İstanbul'daki (PRESSE DU SOIR) ın da bu mahkemece kapatılmasına karar verilmiştir.

Hükümetin manevi nüfuzunu yıpratmak suçlamasıyla (TANİN) (TEVHİD-İ EFKAR) ve (SON TELGRAF) gazeteleri kapatıldıktan sonra beş ay gibi oldukça uzun bir süre (VATAN) yayınlarını sürdürmüştür. Bu dönemde Vatan gazetesinin özellikle Doğu illerindeki isyan ile ilgili konu ve haberlerde çok dikkatli ve ihtiyatlı bir dil kullandığı görülmektedir.

Gazeteleri kapatılmış olan Velid Ebuzziya, Fevzi Lütfi, Eşref Edip ve Toksöz başyazarı Abdülkadir Kemali (Hükümetin manevi nüfuzunu kırarak isyana sebep olmak) suçlamasıyla 11 Temmuz 1925 de tutuklandıklarından, bunlardan bazılarının hedef göstermesi sonucu 12 Ağustos günü (Vatan)'ın kapatılması, Ahmet Emin ile Ahmet Şükrü'nün tutuklanarak Elazığ İstiklal Mahkemesine sevkedilmeleri hususunda ki karar, İstanbul Emniyet Müdürlüğüne tebliğ edilmiştir.

Yapılan duruşmalar sonunda mahkeme yargılanan gazetecilerin "mevcut kanunlar dairesinde yayın vazifelerini yaptıklarına, ortada suç bulunmadığına" karar vermiş ancak Ahmet Emin ile Ahmet Şükrü haklarında (Beraat) tabiri kullanılmayarak "yeni deliller zuhurunda tekrar yargılanmak üzere muhakemelerinin men edilme-si" ne karar verilmiştir.(2)

Bundan sonraki yıllarda yasaklı bir gazeteci olarak yurt içinde ve yurt dışında basın dışında çeşitli ticari işlerle günlerini geçiren Ahmet Emin, bu dönemde Yunus Nadi Beyin, (Cumhuriyet) gazetesi yazı kuruluna katılması hususunda yaptığı samimi teklifi reddettiği gibi, Serbest Fırkayı kuran Fethi Okyar'ın parti organı bir gazete-nin başyazarı olması hususundaki önerisini de rahatlıkla geri çevirmiş ve gazetecilik dışındaki işlerine sabırla devam etmiştir.

1925 Ağustosunda gazetecilik mesleğinden ayrılmasından itibaren 1936 Ocak ayı başlarına kadar geçen onbuçuk çileli yılın çok sevdiği mesleğine olan özle-mini fazlasıyla yoğunlaştırdığı günlerde Ankara'da Karpiç lokantasında Atatürkle karşılaşması, mesleğine dönmesini sağlayan mutlu bir görüşmenin yapılmasına ve gazete çıkarmaması hususundaki cezasının kaldırılmasına neden olmuştur.(3)

Karpiç'teki karşılaşmadan sonra, Falih Rıfkı Atay aracılığıyla (Ahmet Emin derhal eski mesleğine dönebilir) talimatını alan Ahmet Emin, günlük gazete çıkarmak için gereken sermaye ve imkanlara sahip olmadığı gibi mevcut gazetelerden birine yazar olarak girmeyi de istemediğinden, günlük gazete boy ve biçiminde haftalık bir gazete olan (KAYNAK)ı çıkarmaya başlamış, ancak kısa süre sonra haftalık gazete-nin tutmadığını görünce bu işten vazgeçmiştir.(4)

II- TAN GAZETESİ VE AHMET EMİN YALMAN :

O günlerde karşısına büyük ve olumlu bir fırsat çıkmış, kuruluş sermayesi İş Bankasınca sağlanan, önce Siirt Milletvekili Mahmut Soydan yönetiminde (MİLLİYET) adıyla, sonra Ali Naci Karacan tarafından (TAN) adıyla yayınlanan gazetenin zarar ettiği düşüncesiyle, kendisine bütün tesisleriyle ve çok uygun şartlarla devredilebileceği İş Bankası Genel Müdürü Muammer Eriş tarafından teklif edilmiştir.

Ahmet Emin Anılarında bu konuyu şu satırlarla dile getirmiştir.(5)

"Sonradan haber aldığıma göre Atatürk, benim gazetecilik mesleğine dönme-me izin verdikten sonra, Tan gazetesi tesislerinin benim elime geçmesini, böylece bir teselliye kavuşmamı ve memlekette objektif tenkitlerde bulunacak müstakil bir gaze-te çıkmasını istemiş, ona göre emirler vermişti. Böylece çok uygun ve emsalsiz şart-

larla bir teklif yapılmasında onun nüfuz ve arzusu büyük rol oynamıştı".

Bu durumda İş Bankasının olumlu teklifini karşılayacak ölçüde sermaye arayışına giren Ahmet Emin, dört ortaklı(6) (SON POSTA) gazetesinin ortakları arasında anlaşmazlık olduğunu, ortaklardan Zekeriya Sertel ile Halil Lütü'nin hisselerini alarak gazeteden çekildiklerini öğrendiğinden, her ikisi ile yakın temas sağlamıştır.

Ahmet Emin bu yakınlaşmayı şöyle değerlendirmekte⁽⁷⁾ ve (Zekeriya atılan bir gazeteci, Halil Lütü ise eli sıkı bir idarecidir. Senin hesaba aklın ermediği için böyle bir yol arkadaşına ihtiyacın vardır" düşüncesiyle olumlu karar verdiğini belirtmektedir. Ortaklık kurulduktan bir süre sonra Halil Lütü'nün cimriliğe kaçan aşırı tasarrufçu zihniyeti zaman zaman Ahmet Emin'in bazı şikayetlerine neden olmuştur:

"İdare işlerinde Halil Lütü ile geçinmek hiç de kolay değildi. Onun gözünde yalnız para ve tasarruf vardı... iyi kalitede hayır ve fayda olduğunu bir türlü kabul etmiyordu. Daima düşük kalitede kağıt aldığı için mükemmel makinaya rağmen baskı kötü oluyordu".

III- TAN GAZETESİNİN YENİ SAHİPLERİ :

Zekeriya Sertel, Halil Lütü Dördüncü, Ahmet Emin Yalman'ın onbeşer bin lira sermaye ile katıldıkları ortaklığın diğer onbeş bin lirasını da kardeşi Rifat Yalman ve daha birkaç kişi Komanditer ortak olarak sağladıklarından çalışmalarına başlamıştır.

Böylelikle dört esas ortak tarafından devren teslim alınan (TAN) gazetesinin yeni kimlikli ilk sayısı 1 Ağustos 1936 günü yayınlanmıştır. Ancak, gazetenin 1 Ağustos'tan itibaren Ahmet Emin Yalman yönetiminde yayınlanacağı onbeş gün önceden 16 Temmuz 1936 günlü gazetede (Tan Yeni Ellerde) başlıklı şu yazı ile okurlara duyurulmuştur:

"Tan bu günkü nüshadan itibaren Gazetecilik ve Neşriyat Türk Limited Şirketinin elinden çıkıyor. Gazetecilik ve Matbaacılık Türk Limited Şirketinin malı olan Tan gazetesine ait bina, matbaa ve imtiyaz, gazetecilik ve neşriyat Türk Anonim Şirketine satılmıştır. Yeni şirketin başında eski Vatan başyazarı Ahmet Emin Yalman bulunmaktadır. Tan'ın 1 Ağustos nüshası yeni ve kati şekilde çıkacaktır".

16 Temmuz 1936 gününe kadar siyah başlıkla yayınlanan gazete, bu tarihten itibaren kırmızı başlıkla yayınlanmış ve beş kuruş fiyatla satışa sunulmuştur.

Yayın politikası yönünden gazetenin sevk ve idaresi tamamen Ahmet Emin'in sorumluluğuna bırakılmıştır. Bu politika "gerçek demokrasi, her çeşit yolsuzluğa karşı temizlik mücadelesi ve kırtasiyeciliğe karşı esaslı ıslahat" amaçlarını içermekte-

dir. Gazete spor sayfası, renkli sayfalar ve resimli romanlarla oniki ve onaltı sayfa halinde yayımlandığından kısa zaman sürecinde okuyucunun beğenisini kazanmıştır. Bu yenilikler o güne kadar ilkel bir görünüşte olan basına canlılık getirmiştir.⁽⁸⁾ Böylelikle Tan modern tesisleri, iddialı kadrosu ve mükemmel yayımı ile aydın çevrelerce izlenen ve tutulan gazetelerden biri olmuştur. Gazetenin okuyucular tarafından beğenilmesini sağlayan yazar kadrosunda, eski Tan'daki imzalara ilave olarak şu ünlü kalemler görülmektedir. Ömer Rıza Doğrul, Ziya Şakir, Raif Meto, Sabahattin Ali, Suat Derviş, Cevat Şakir, Sabiha Sertel, Burhan Belge, Eşref Şefik, Naci Sadullah, Sabahattin Güngör ve diğerleri...

Gazetenin Genel yayın ve Yazı İşleri Müdürü Mümtaz Faik Fenik'tir.

Bir süre sonra Ahmet Emin'in isteği ile Refik Halit Karay ve Refii Cevat Ulu-nay da yazı kadrosuna katılmışlarsa da, Zekeriya Sertel bu katılmalardan memnun ol-mamıştır. Nitekim bu hoşnutsuzluğunu şu satırlarla belirlemiş bulunmaktadır.⁽⁹⁾ "Ben her bakımdan bana aykırı olan bu ekip içinde gazetenin yolunu bulmaya çalışıyordum. bu yüzden de gazete çelişkiler içindeydi. Herkes ayrı bir telden çalışı-yordu. Birinin söylediğini öteki reddediyordu".

Eşi Sabiha Sertel de yazar kadrosundaki görüşünü şu satırlarla belirginleştiri-miştir.⁽¹⁰⁾

"Tan gazetesi bu ekleple, Asma Bahçeleriyle meşhur Babil Kulesine benziyor-du. Asma Bahçelerinin bir katında gericiler, bir katında Burhan Felek gibi fantezici-ler, bir katında Ömer Rıza gibi koyu müslümanlar, bir katında ilericiler vardı".

IV- TAN-CUMHURİYET ÇATIŞMASI :

1937 yılı sonbaharında Cumhuriyet gazetesi Başyazarı Yunus Nadi ile Tan başyazarı Ahmet Emin Yalman arasında günlerce süren ve polemik sınırını aşan, şahısları hedef alan, saldırı olarak nitelendirilebilecek yazışmalar başlamış, günlerce kamuoyunu meşgul etmiştir. Örneğin Yunus Nadi 22 Ekim 1937 günlü Cumhuriyette-ki (Ahmet Emin Yalman'a) başlıklı yazısında: "intişar etmeğe başladığı günden beri müşteri bulamayan, bir meta gibi elden ele devredilip giden şu (TAN) gazetesi, bil-hassa yeni sahiplerinin mülkiyetine geçeli meslek haysiyetini ayaklar altında çiğne-yerek küstahlığın hudutlarını aşmış temeli küfre dayanan saldırcı bir hal almış bulu-nuyor.

Daha sekiz on sene evvel istiklal mahkemelerinde aylarca sürünenler mi? Va-tandaşları irtica ile itham edecekler? Komünist bozuntusu dönme kadınlar mı? Türk

Halkına Kemalizmden bahsedecekler" demektir.

Ahmet Emin Yalman ise 23 Ekim 1937 günlü TAN da yayınlanan (Derebeyi Nasıl Düşünür) başlıklı yazısında Yunus Nadi'ye şu satırlarla cevap vermiştir:

"Okuyucularımızın pek iyi takdir ettikleri gibi (TAN) sen ve ben kavgalarından daima uzak durmuştur. Biz gazete sütunlarımızın, okuyucuya ait olduğuna kanıyız. Kendi kin ve infialimizi ifade maksadıyla bu sütunlara tasarruf etmek hakkını kendimizde göremeyiz. Gazete münakaşalarını ancak umumi menfaate taalluku olan meseleler bakımından kabul ederiz ...

İyi bir gazeteci çok güç yetişir. Nadi, gazetecilik hakkındaki bazı telakkilerini değiştirse, memleketin iyi gazetecilerinden olabilir. Bunun için iyi Nadi'leri fena Nadi'lerin tesirinden kurtarmağa çalışmak, mesleğe bir hizmet demektir. İdealist Nadi, iş gazetecisi Nadi'yi Cumhuriyet matbaasından kapı dışarı ettiği gün, Türk gazeteciliğinin manevi seviyesi birdenbire yükselecektir". Bu tür tartışma ve satışmalar karşılıklı olarak birkaç gün devam etmiştir.

24 Ekim günlü (TAN) da Ahmet Emin Yalman'ın "Kırlı İşlerle Mücadele Etmekten Yılmıyorum" başlıklı yazısı,ile 25 Ekim günü Cumhuriyet gazetesinde Yunus Nadi imzalı (Ahmet Emin Yalman'a) başlıklı yazılar bu tür tartışmaların gittikçe çirkinleşen örnekleri olarak basın tarihine geçmiş bulunmaktadır.

Nitekim Ahmet Emin Yalman bu konuyla ilgili olarak 27 Ekim 1937 günlü Tan'daki "Nadi işi kapanmayacak, ince tetkiklerden geçirilecek" başlıklı yazısında: "Kemalizm Bir Demokrasi Rejimidir. Her demokratik rejimde vatandaşların hususi menfaatlerini, umumi menfaat çerçevesi içinde görmek, umumi menfaatin aleti olan bir gazeteyi ve nüfuzu, gizli ve kırlı menfaatlere vasıta yapmalarını için mücadeleye girişmek lazımdır. Bunların rahatsızlıklarını göze almak bir zaruret" derken, Yunus Nadi aynı tarihli Cumhuriyet'teki (efkari umumiye hükümünü vermiştir) başlıklı bu konuyla ilgili son yazısında "söylenilecek sözlerin hepsi söylenmiştir. Geriye kalanlarla da efkari umumiye işgal etmekte devam etmeyeyim dedim ve yeni bir lüzum ve zaruret hasıl olmadıkça bu kararında sabit kadem kalmak kararıyla bu münakaşaya nihayet vermeyi muvafık buldum.

Şahsi münakaşalara nihayet verirken bir gün bu bahse avdet hakkımızın mahfuz bulunduğunu tasrih etmeyi lüzum görürüm" demek suretiyle tartışmayı kapatmıştır.

Ahmet Emin, anılarında bu konuya değinmekte ve "haftalarca gazetelerin sütunlarını dolduran bu sert çatışmalar esnasında Yunus Nadi Atatürk' e ve Hük

ümete başvurarak ,benim hükümet veya parti yoluyla susturulmamı defalarcistemiş, Atatürk buna razı olmamış, iki tarafın müsavat dairesinde içini dökmesine,hüküm ve kararı umumi efkarın serbestçe vermesine lüzum görmüş“(11)demektedir.

Tan gazetesini yayınladığı sırada eski dostu Yunus Nadi ile aralarında cereyan eden ve basın aracılığıyla kamuoyuna yansıyan bu karşılıklı tartışma ve yazışmaları birinci fırtına olarak nitelendiren Ahmet Emin Yalman Tan'da bundan başka dört fırtına daha geçirdiğini, ikinci fırtınanın İstanbul Belediyesindeki yolsuzluklarla ilgili yazıları nedeniyle zamanın Vali ve Belediye başkanı Muhittin Üstündağla mahkemelik olmasına sebep olduğunu, üçüncü fırtınanın İsmet Paşa'nın Başbakanlıktan çekileceği ve yerine Celal Bayar'ın geçeceği konusunda duyduklarını, olaydan önce (TAN) da yayınlamasından kaynaklandığını, dördüncü fırtınanın Hatay meselesinde gazetesinin oynadığı rol ile ilgili bulunduğunu, beşincibüyük fırtınanın da Atatürk'ün ölümcül hastalığı ile ilgili gizliliği (Büyük Üzüntü)olarak nitelendiren ve belirsizliklerin aydınlatılması için bülten yayınlanmasını isteyen 17 Ağustos 1938 günlü makalesidir. Ahmet Emin'in gazetecilik hayatınaktışını değiştiren bu yazı şu satırlarla başlamıştır.

"Türk Milleti büyük bir ailedir. Bu milletin milyonlarca ferdi birbirlerine sarsılmaz bir sevgiyle bağlı bulunuyor. Çünkü bir millet sıfatıyla yokluğun acısını beraberce çekmişlerdir. Yeni bir varlığa kavuşmanın ferahlığını ve saadetini beraberce duymuşlardır. Birliğin ve ahengin değerini tarihin en acı mektebinde beraberce öğrenmişlerdir.

Büyük Türk ailesinin büyük bir atası vardır. Ailenin bütün sevgi ve minnetleri daima ona çevrilmiş bulunur. Çünkü tarihin hiçbir devrinde hiçbir fani insan, bütün bir millete Atatürk'ün verdiğiğini vermemiştir...

Büyük Üzüntü

...Her Türk vatandaşının Atatürk'ün sıhhati hakkında çok meraklı ve hassas olmasının ve sevgi ve şefkatle bu kadar titremesinin sebebi ne? Sebebi şu: Atatürk'ü daima canlı bir enerji kaynağı halinde aramızda görmeye alıştık. Nekahat ve istirahat devresinin uzaması bile bize tabii gelmedi. Merak içinde bulunan bir anne nasıl üzülürse bizde öyle üzüntüler çektik. Hükümet bülten neşri suretiyle ortalığı aydınlatmadı...

Atatürk gibi coşkun bir enerji kaynağı için kısa bir zaman bile dar sıhhlı kayıtlar altında bulunmak, büyük bir fedakarlıktır. Bütün milletin ilgi ve sevgiyle kendi üzerine titrediğini hissetmek bu fedakarlığı elbette kolaylaştırırdı...

Atatürk'ün biran evvel tam bir sıhate varması, her Türk'ün herşeyden üstün

tuttuğu bir dilektir. Bu dileği derin bir sevgiyle belirtmekte bütün büyük Türk ailesinin Atasına karşı duyduğu coşkunu alaka ve sevgiyi ifade ettiğimize inancımız vardır."

V- TAN'IN KAPATILMASI :

Ahmet Emin'in 1176 sayılı Tan'da üç sütun üzerine yayınlanan bu başyazısı nedeniyle bir ay kapatılması hususundaki Başbakanlık emri İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından gazeteye tebliğ edilmiş, daha sonra kapatma cezası üç aya çıkarılmıştır. Bu kapatma olayı ortaklar arasında baştan beri mevcut olan görüş ayrılıklarının iyice ortaya çıkmasına ve ortakların birbirlerine girmelerine neden olmuş, bu olay sonucu Ahmet Emin hem ortaklıktan ve hem de gazeteden ayrılmıştır.

Bir süre Yalova'da dinlenen Ahmet Emin Yalman daha sonra Celal Bayar'ın teklifini kabul ederek New York sergisindeki Türk pavyonunu yönetmek ve yayın müdürlüğü görevini yapmak üzere Amerika'ya gitmiştir.

VI- (VATANI YENİDEN YAYINLAMA ÇABALARI :

Ahmet Emin Yalman sergi kurulunun üyesi sıfatıyla New York'ta görevli bulunduğu günlerde, 1925 yılında Doğu İstiklal Mahkemesince kapatılmış olan (VA-TAN) gazetesini yeniden çıkarabilme imkanlarını aramış, ancak ekonomik durumu yeni bir gazete çıkarmaya elverişli olmadığından kredi ile araç gereç temini yollarına yönelmiştir. O günlerde dizgi makineleri yapan Lynotype Şirketinin ikinci müdürü eski dostu Reginald Orcutt aracılığıyla şirketin genel müdürüyle tanışma imkanı bulmuş ve çıkarmayı düşündüğü gazete için gereksinimi olan yazı dizme makinelerinin kredi ile satın alınması hususunda söz almıştır.

Ertesi gün, yıllar önce gazetecilik öğrenimi gördüğü okuluna giden Ahmet Emin, sınıf arkadaşı olan Karl Akerman'ın Gazetecilik Fakültesinin Dekanı olduğunu görmüş, hem arkadaşı olan Dekana hem de diğer öğretim üyelerine çıkaracağı gazetesinin bir programı, bir nevi (Anayasası) olacağını söyleyerek, savunacağı ilkeleri şu şekilde belirlemiştir :

- a- Kamuoyuna karşı muayyen taahhütler altına girecek,
- b- Her çeşit şartlar altında "eğriye eğri-doğruya doğru" demek cesaretini gösterecek,
- c- Ne kudret ve mevki sahiplerine, ne de halka yaranmaya çalışacak,
- d- İnandığı bir fikri, muayyen bir zamanda halkın görüşüne ve arzusuna uymasa bile bunu ifade edecek ve cereyana karşı yürümekten çekinmeyecek,
- e- Yalnız siyasette değil, iktisatta da, fikir işlerinde de, edebiyatta, sanatta dürüst tenkit ölçülerini kurmağa iş edinecek,

f- Sermaye sahiplerinin gazetenin politikasına hiçbir tesiri olmayacak, her türlü şartlar altında kamu yararı pürüssüz şekilde savunulacaktır.

Gazetecilik Fakültesinin Dekanı ve öğretim üyeleri Ahmet Emin'in ileri sürdüğü bu ilkeleri çok beğenmişler ve yeryüzünde bu ölçülere tamamen uyacak nite-likte bir gazete mevcut olmadığını söyleyerek, teşvik ve başarı dileklerini dile getirmişlerdir.

Ancak o günlerde Alman militarizminin neden olduğu savaş bulutları bütün Avrupayı tehdit etmeye başladığından iktisadi ve ticari hayatta bir takım aksaklıklar belirmiş ve dizgi makineleri yapan Lynotype Şirketi kredili satışlar yüzünden büyük zararlara maruz kaldığından, Yönetim Kurulu Kararı ile bütün kredileri iptal etmek zorunda kalmış ve şirketin Genel Müdürü bu konuyla ilgili olarak Ahmet Emin'e verdiği kredi sözünü geri almak zorunda olduğunu üzüntü ile bildirmiştir.

Bütün bu olumsuz koşullara karşın gazete çıkartma kararından vazgeçmeyen Yalman, sergi kurulu ile Amerika'dan döner dönmez bu konudaki düşünce ve tasavvurlarını gerçekleştirmek amacıyla işe girişmiş ve önce dokuz yıl süreyle ortağı olduğu şirketten onbeş bin liralık hissesini alarak ayrılmış, küçük hisseler karşılığında ortaklar temini suretiyle topladığı seksen bin lira sermaye ile önce bir Limited Şirket kurmuştur. Daha sonraları bu şirket yüzelli bin lira sermayeli bir Anonim Ortaklığa dönüşmüştür.

VII- VATAN'IN İKİNCİ DEFA YAYINLANMASI :

Kuruluş sermayesi sağlanıp bina kiralandıktan sonra makine ihtiyacını en ucuz şekilde karşılama çabalarına girişen Ahmet Emin, Yunanistan'da yayınlanan Ethnost gazetesinin elden çıkarmak istediği az kullanılmış rotatif makinasını⁽¹²⁾ uygun bir fiyatla satın almayı başarmış ve 1940 yılının 19 Ağustos Pazartesi günü (VATAN) gazetesini ikinci defa ve (SİYASİ SABAH GAZETESİ) başlığıyla yayın hayatına girmiştir.

Alman Lisesinden mezun olup, Babıaliye ilk adımını attığından beri düşünce özgürlüğüne ve basın özgürlüğüne büyük ölçüde önem ve değer veren, din ve vicdan özgürlüğünü savunan ve bu özgürlüklerin sağlanması için yaşamı boyunca kalemi ile çetin savaşlar veren Ahmet Emin Yalman yıllarca uzak kaldığı gazetesine tekrar kavuşmanın heyecanı ile kalemine sarılmış ve (VATAN) gazetesinin ilk sayısının birinci sayfasında yer alan ve üçüncü sayfanın ikinci sütununda devam eden (Neden Kuvvetliyiz)(13) başlıklı başmakalesinde, yaşamı boyunca gazetenin bağlı kalacağı ilkeleri şu satırlarla belirlemiştir :

"Bugün hiçbir Türk yoktur ki, başkasının kölesi olmayı tatlı canını kurtarmak endişesi ile göze alsın, millet hür, müstakil ve mukadderatına hakim bir halde yaşasın diye canını seve seve vermeyecek ve köleliğe ölümü tercih etmeyecek Türk tanımıyorum.

Yakın mazimizde bir istiklal mücadelemiz var. Bugün en başımızda bulunanlar o mücadelenin fedakarlıklarıyla yoğrulmuş, onun içinde yetişerek tabii surette sevk ve idare mevkiine gelmişlerdir. Kendilerine milletin tam emniyeti vardır...

Türk vatandaşlarında şu kanaat vardır ki, mukadderatımızın sevk ve idare sorumluluğunu ellerinde tutanlar bizi lüzumsuz hiç bir maceraya sevk etmeyeceklerdir.

Vaziyet icap ettirince en şiddetli tedbirden elbette geri durulmaz. Bir takım hürriyetler umumi menfaat namına muvakkat kayıtlara tabi tutulur fakat kayıtlar ancak esas maksadın icaplarına göre ölçülü kalır..."

Ahmet Emin Yalman bu ilk sayıda (Okurlarımıza Garantimiz) başlığıyla yayın süresince bağlı olacağı ve savunacağı ilkeleri aşağıdaki şekilde belirlemiştir :

1-(VATAN) hiçbir zaman yurdun menfaatlerinden başka ölçü tanımazdır.

2-Sütunlarına şahsi menfaat, dostluk, düşmanlık, garez, kin, hiddet sevgiyle hiçbir satır yazı girmeyecektir.

3-Her meselede iki tarafı dinleyerek yazı yazmaya çalışacaktır. Tenkitleri yalnız müsbet ölçülere dayanacaktır.

4-Meslek diye ilan ettiği prensiplere her vakit bağlı kalacak, hiçbir hususi endişeyle bunların haricine çıkmayacaktır. Bu garantileri devamlı bir mukavele ve taahhüt diye karşılamanızı dileriz. Bu satırları saklayınız. Garantilerimizin haricine çıktığımızı görürseniz bize karşı murakabe ve ikaz vazifenizi yapınız ve yüzümüzü kızartınız.

Ahmet Emin Yalman"

Vatan gazetesi ikinci defa yayın hayatına girdiği bu dönemde de Ahmet Emin Yalman'ın hükümet politikasını eleştiren, aksaklıkları dile getiren başyazıları nedeniyle "Kapatılma Cezaları"na muhatap olmuş bulunmaktadır. Bu kapatılma (emirler) bir mahkeme kararına, bir kanun hükmüne dayanmadığı için, genellikle tek parti döneminde Bakanlar Kurulu Kararıyla gerçekleştirilen uzun süreli "tatil" ler olarak nitelendirilmektedir. Örnekler:

25 Ekim 1941 günlü 419 sayılı Vatan'da yayınlanmaya başlayan ve 4 Aralık 1941 gününe kadar devam eden (Berraklığa Doğru) başlıklı yazı dizisinin son başyazısındaki dini eğitimle ilgili şu temenniler özellikle belirtilmeye değer

görülmüştür.

"Zahit sıfatıyla dinin emirlerini yerine getirenler, çocuklarının ve kardeşlerinin de bu adab ve erkânı öğrenmelerini isterler. Gerek onlardan isteyenler için, gerek başka arzu ve ihtiyaç duyanlar için camilerde muayyen gün ve saatlerde ders serileri tertip edilmesi bir kısım vatandaşların arzularını yerine getirecek ve duyulan bir ihtiyacı karşılayacak bir hareket olur. Aynı zamanda bu dersleri kitap halinde neşretmek de elbet faydalıdır.

Bunun haricinde dinden ilham alarak içtimai ve ruhi terbiyelerini tamamlamak ve nefislerini iyileştirmek ve yükseltmek isteyen vatandaşlar için geniş bir program dahilinde vaazlar tertip etmek, münakaşalar açmak, radyo ve kitap ve risale şeklinde neşriyat yapmak çok faydalı olur".

Kör taassuba karşı korunmak amacıyla ve laiklik ilekeleri içinde kaleme alınan bu makale serileri nedeniyle Vatan gazetesi hükümet tarafından birbuçuk ay süreyle kapatılmıştır. Bu kapatılma sonunda 19 Ocak 1942 günlü 460. sayıda, gazetesinin 5 Aralık 1941 den başlayarak kırkbeş günlük tatile, bakanlar Kurulu Kararı ile girdiğini belirten yazı görülmektedir.

Ahmet Emin yalman 26 Nisan 1942 günlü 557. sayıda barem kanununun ülkemizde uygulanmasını eleştirmiş ve bu kanunla ilgili düşüncelerini şu satırlarla dile getirmiştir.

"Bugünkü barem kanunu meziyetle iktidarsızlığı şevk ve gayretle tembelliği eşit tutan, yalnız eskiliğe bakan bir usuldür. İnsanların kıymetini yalnız kağıt parçalarıyla ölçmeye razı olmasının neticesi olarak cemiyetin bütün tabii ve salim gidişini bozmuş, mekteplerin hiç kimsenin istifade edemeyeceği ve bir şey öğrenemeyeceği şekilde dolup taşmasına sebep olmuş, inkişaf halinde bulunan memleket için son derece zararlı bir hava yaratmıştır... diploma denilen kağıt parçasının bu kadar rağbet görmesi üzerine türlü türlü sahtelerini yapanlar da çıkmıştır. Bunlar bazen yakalanmış bazen yakalanamamıştır.

Hükümet ve meclis barem kanununu bir mahzura çare diye çok iyi ve temiz bir niyetle hazırlamışlardır. Fakat bu iyi niyetten tatbikatta pek fena neticeler doğmuştur..."

Gazetesinin ikinci defa ve iki ay süreli kapatılmasına 7 Aralık 1942 Pazar sayısında, "Altına Hücüm" ve "Modern Zamanlar" filmlerini çeviren (Charlie Chaplin'i), Hitlerle alay için en son hazırladığı "Diktatör" filminde Hitler rolü ve kıyafetinde ve arkadaşları Bakie'yide Göring kıyafetinde gösteren bir fotoğrafı ve ünlü aktörün Türk

halkı için yaptığı radyo konuşmasının bir özetinin büyük başlıklarla yayınlanması, sebep olmuştur.⁽¹⁴⁾

Gazetenin üçüncü defa kapatılışı, 1944 yılı Eylül ayında Ahmet Emin Yalman'ın Varlık Vergisi uygulamasını eleştiren nitelikte bir yazı serisi yayınlanmasından kaynaklanmıştır.

Varlık Vergisi uygulamasında görülen haksızlıklar (Vatan)ın 25 Eylül nüshasındaki "Berbat Bir Rahatsızlık" başlıklı ve 26 - 27 Eylül 1944 günlü sayılarındaki "Tasfiye Nasıl Olmalı" başlıklı tek sütun üzerinde yazılan yazılarda eleştirilmiş, Varlık Vergisinin yarattığı fenalıkların ve milli itibarımıza indirdiği darbelerin esastan tetkik, teşhis ve tedavisi istenmiştir.

Bu yazı serisi nedeniyle Vatan gazetesi (1 Ekim 1944 tarihinden 22 Mart 1945) tarihine kadar hükümetin 30 Eylül günlü kararıyla 5 ay 21 gün süreyle kapatılmıştır.

Ahmet Emin Yalman İkinci Dünya Savaşının sona erdiği günlerde, 17 Temmuz 1945 tarihli ve 1486 sayılı gazetede (Postdam da Toplananlara Açık Hitap) başlıklı başmakalesinde Truman, Churchill ve Stalin'e şu satırlarla seslenmiştir :

"Birbirinize omuz vererek ve diğer birçok memleketlerin yardımını temin ederek kendi yurtlarınızı ve bütün dünyayı iki beladan kurtardınız. Bunlardan birinin adı Nazilik, diğeri Faşistliktir. Bir üçüncüsü olan Japon istilacı kudretinin de⁽¹⁵⁾ günleri sayılıdır.

Ey liderler sizden hiçbir menfaat istemiyoruz. Ancak hakka saygı bekliyoruz. Bizim İstiklal Varlık ve Bütünlük haklarımıza saygısızlığın sebep olacağı neticeleri iptidadan bilmenizi istiyoruz. Bütün dileğimiz sizin eğri yollara sapmamanızdan, muazzam kudretinizi şerre alet etmemenizden ibarettir..."

Yaşamı boyunca insan sevgisine ve hoşgörüye büyük ölçüde önem veren, hürriyet ve demokrasi aşığı olarak nitelendirilen Ahmet Emin Yalman tekpartili rejimden açık rejime geçişimizde de önemli katkılarda bulunmuş, hür fikirlerin öncülüğünü yapmış, yılmadan ve usanmadan düşünce ve basın hürriyetinin savunucusu olmuştur. Örneğin 28 ağustos 1945 günlü 1528 sayılı (VATAN) daki "Üniversitede Fikir Hürriyeti" başlıklı yazısında şöyle demektedir:

"Bir Üniversitenin veya Yüksek mektebin vazifelerini yerine getirebilmesi için şu şartlara sahip bulunması lazımdır.

- a) Mali, idari bağımsızlık
- b) Tam fikir hürriyeti

c) Bulunduğu memleketin hayatından ilham almak ve ona ilham verecek mevkide bulunmak

d) Öğrendiğini kendine mal edip tatbik edecek istidatta, teşebbüs ve seciye sahibi seçmenler yetiştirmeyi hedef diye kabul etmek

e) Profesörlerle talebe arasında arkadaşlık ve tam işbirliği kurmak..."

Tüm yaşamı boyunca özgürlük ve demokrasi mücadelesi veren, gazeteciliği ideal bir meslek olarak benimseyen, Ahmet Emin Yalman 7 Temmuz 1947 günlü 2195 sayılı gazetesinde bu hususu şu satırlarla dile getirmiştir:

"Tam kırk sene evvel bir 7 Temmuz günüydü sabah Beyoğlu Alman mektebinden diplomamı aldım. Öğleden sonra sevgilimle evlendim. Bu sevgili gazetecilik mesleğimdi. ben galiba gazeteci doğmuştum. Bu zalim sevgili ile kırk senedir evli bulunuyoruz..."

Gazetecilik insana çabuk yaşamak, kesif yaşamak, heyecan köşesinden hiçbir zaman dudaklarını ayırmamak imkanını veriyor. Gazeteci sıfatıyla hadiselerin daima ortasında yaşıyorsunuz. Hele Türkiyede gazetecilik size hudutsuz mücadele imkanları veren bir faaliyet sahası, bitmez tükenmez bir tecrübe hazinesi..." demektedir.

19 Ağustos 1948 günü Vatan gazetesi, ikinci defa kuruluşunun sekizinci yılını tamamlamıştır. Gazetenin ilk kuruluş yılı olan 1923'den bu yana yirmibeş yıl geçmiştir. Ahmet Emin Yalman bu nedenle 19 Ağustos günlü (Yirmibeş Yılın Siyaset Panoraması) başlıklı makalesinde gazetenin gelişme safhalarını, ülke siyasetindeki gelişmelere paralel bir görüşle ele almış ve şunları yazmıştır :

"Gazete ilk devrinde ömürlü olmamış, 1925 de Şark İstiklal Mahkemesi tarafından kapanmış, bundan sonra onbeş yıl dilsiz kalmıştır. 1940 da yeniden dirilmiş, hükümet tarafından 1942 sonunda kırkbeş gün, 1943 de üç ay, 1944 de beş ay gibi tatil cezalarına uğratılmak ve arada diğer tatillere de maruz bırakılmak suretiyle sekiz senedir vazife başında kalmıştır.

Keyfi bir kuvvetin, cebri hareketleri neticesinde meydana gelen zaruri ve füzuli vasilik idaresine karşı olan feryatlarını, ağzına vurulan kanunsuz ve haksız kilitlen ileri gelen sükutu ile en belîğ bir şekilde ifade etmiştir. Bu bakımdan Vatan yirmibeş yıllık bir ömrü olduğunu ve bugün çıkan gazetenin eski Vatan'ın ruhunu aynen devam ettirdiğini iddia etmek caizdir"

Bu yazıda gazetenin onbeş yıl yasaklanması sebebi de şu satırlarla açıklanmıştır:

"1923-1925 arasında İstanbul gazetelerinin Ankara'ya karşı umumi bir seferberlik halinde bulunduğu bir devirdi... kendi kendini memleket mukadderatının

meşru ve ebedi sahibi sanan İttihat ve Terakki muhitinin tahriklerinden ileri gelen haklı şikayetler rol oynuyordu. Biz o sırada mücadelenin ateşine kendimizi kaptırmıştık. Doğru yolda gittiğimize inanıyorduk, bizim tuttuğumuz meslek sert ve zehirliydi. Sertlik kervanından ayrılmadık, çalاکalem hücumlarımıza devam ettik. Sertliğin deva olmayacağını keşfedip o zaman hürriyetlerimizi frenli bir şekilde kullanmayı bilseydik diktatörlük istidatlarını önleyebilirdik.

1930 da Serbest Parti mücadelelerinde aynı hata tekrar edildi. Sertlik sayesinde suratle iktidara kavuşulacağı ve sevilmeyen hükümetin devredileceği sanıldı. Netice tamamiyle aksi oldu. Bunlardan ders alınacağı ve aynı hataları Milletın zararına olarak tekrar edip durmağı, ben bir gazeteci sıfatıyla affedilmez bir gaflet addediyorum.

Sertlik kervanına körü körüne katılmadığımdan ve itidalin diliyle konuştuğumdan öfkeli demokrat dostlarımdan acı tarizler işitiyorum. Demokrat dostlarıma vereceğim cevap şudur:

"Müşterek mücadele yolundan ayrılan ben değilim, sizsiniz. Vekarlı ve itidal bir mücadele neticesinde tahakküm kalelerini çöktürmüşken... sürati kafi görmediniz. sert hareketlerle daha çabuk yol alınacağını sandınız. Halbuki hiç farkında olmadan kin cephesinin oyununa geldiniz".

26 Nisan 1949 günlü 2847 sayılı VATAN'da Ahmet Emin Yalman, gazetesinin başlığında yer alan (Doğruya Doğru Eğriye Eğri) düsturundaki amacı şu satırlarla açıklığa kavuşturmuştur.

"Ben bir dava peşindeyim. Bunun iki cephesi vardır. Birincisi hak ve hürriyet gayesine ve yurdda dahili sulh ve emniyet kurulmasına azami derecede hizmet etmektir. İkincisi de, "Doğruya doğru Eğriye Eğri" düsturuyla ifadeye çalıştığımız fikir istiklali çığırını ve tarafsız tenkit yolunu yurdumuzda yürütmeye çalışmaktır".

VATAN gazetesindeki yazılarıyla, her çeşit haksızlıkların ve yolsuzlukların karşısına dikilen, başta laiklik olmak üzere, tüm Atatürk ilke ve inkılaplarının koruyuculuğu için durmadan çaba gösteren bu yüzden eleştirilere hatta saldırılara uğrayan Ahmet Emin Yalman 1950-1960 dönemi basın da da bu mücadelesini sürdürecektir ve bu nedenle tasavvuru mümkün olmayan baskı ve cezalara muhatap olacaktır.

Bu yazımı Türk basınının büyük ustalarından idealist gazetecimiz Ahmet Emin Yalman'ın şu sözleriyle noktalamak istiyorum:

"Benim için gazete ne bir ticaret vasıtası idi, ne de herhangi bir şahsi ihtirasın gerçekleşmesine yarayacak bir alet ... bir gazeteye ancak Türkiyenin kaderinin iyileşmesine, memleketimizde yalnız sözde kalan demokrasinin gerçek bir hak ve hürri-

yet rejimi kurulmasına yarayacak bir vasıta diye varlık hakkı kabul ediyordum. Ve bir gazetenin başında bulunmanın mesuliyetini sırf bu manada karşılıyordum. Altmışiki yılı bulan gazetecilik hayatımda yurt ve cihan sahnesini yalnız seyretmekle kalmadım. Bir hürriyet ve ıslahat sevdalısı olarak değiştirme ve iyileştirme yaratmağa ve daima (Doğruya Doğru, Eğriye Eğri) demeğe çalıştığım için başımdan binbir bela ve macera geçti. Geçirdiğim bütün o sıkıntılar ve üzüntülerden sonra hayat yollarında yeni baştan yolculuk yapmam mümkün olsa ve beğendiğim hayatı, geçirdiğim tecrübelerin ışığında seçmek imkanı bana verilse, parayı, mevkiî değil, serbest bir gazetecinin feragatlı ve mücadeleli vazife hayatını hiç tereddüt etmeden tekrar seçerdim".

DİPNOTLAR :

- (1) Ahmet Emin Vakit gazetesinin çıkarılışını anılarında şu satırlarla dile getirmiştir.
"İkiyüzeleşer lira sermaye ile işe girişmeye karar verdik. Ben bu işe ondan fazla sermaye koyuyordum. İstibdat dervrinde gazeteciliğe başlamıştım. Meşrutiyetin ilanından sonra (Yeni Gazete) de başyazarlık etmiştim. Amerika'da sosyoloji ve Tarih Doktorası yapmış, Columbia Gazetecilik Mektebinde staj görmüştüm. Üç dil biliyordum". Gördüklerim ve geçirdiklerim cilt 1, sayfa 293.
- (2) A.g.e. Cilt 3, Sayfa 188.
- (3) Meslekten yasaklı olduğu dokuzbuçuk yıl içinde ticari işlerle uğraşmıştır.
- (4) A.g.e. Cilt 3, Sayfa 217-219.
- (5) A.g.e. Cilt 3, Sayfa 223.
- (6) Son Posta Gazetesinin dört ortağı, Halil Lütüf Dördüncü, Selim Ragıp Emeç, Ali Ekrem Uşaklıgil ve M.Zekeriya Sertel'dir.
- (7) A.g.e. Cilt 3, Sayfa 223.
- (8) Basında Kavgalar. Tekin Erer, Sayfa 16.
- (9) M.Zekeriya Sertel, Hatırladıklarım, Sayfa 211. İst, 1968.
- (10) Sabiha- Zekeriya Sertel, Roman Gibi, Sayfa 192. İst.1969.
- (11) Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Cilt 3, Sayfa 230.
- (12) O günlerde Yunanistanda Yayınlanan Gazeteler arasında Renk rekabeti mevcut olduğundan Ethnost Gazetesi dört renkli baskı yapacak yeni bir makineyi satın almış ve elinde mevcut rotatifi satılığa çıkarmıştır.
- (13) (VATAN) Gazetesinin Atatürk Kitaplığında (100) Cilt halinde mevcut olan kolleksiyonu 125 numarada kayıtlıdır.
- (14) Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Cit 3, Sayfa 355.
- (15) 11 Ağustos 1945 günlü 1511 sayılı Vatan'ın birinci sayfasında (İkinci Cihan Harbi Sona Erdi, Japonya Dün teslim Oldu) haberi insanlık tarihinin sayılı bir gününü vurgulamıştır.